

Bijzonder werk van Enno Brokke voor Stichting Jacques van Mourik

Ode aan de creativiteit, 70 jaar na dato

Inka Brokke, dochter van de kunstenaar Enno Brokke (Den Haag 1919 – 2007 Arnhem), schonk namens de erven in september 2011 een uniek met de tweede wereldoorlog verbonden werk van haar vader aan de Stichting Jacques van Mourik. Het zal een plek krijgen in de permanente expositie van de Stichting en deel gaan uitmaken van de tentoonstelling rond het werk van Enno Brokke die in het najaar van 2012 - als sluitstuk van het jubileumjaar (20-jarig bestaan) - wordt georganiseerd.

Enno Brokke maakte dit schilderij in 1995 voor de bevrijdingstentoonstelling ‘Stadskleur’ van Duitse en Nederlandse kunstenaars (van 2 t/m 29 mei 1995) in het Arnhemse Provinciehuis. De opvallende tekst luidt “SCHILDERIJ ALS BRANDSCHEM GEBRUIKT * STILLE GETUIGE VAN DE MIDDELAARSE CREATIEVE JAREN 1941 1945”.

Het werk bestaat uit twee delen: een in maart 1942 geschilderd paard, uitgevoerd in olieverf op linnen; en de in 1995 beschilderde achterplaat met tekst.

Het centrale schilderij is kenmerkend voor de beginperiode van Brokke: hij maakte toen vooral realistisch werk (tekeningen, gouaches en schilderijen) waarin vaak dieren model stonden. In de Cuijkse periode ontstond, gestimuleerd door Ap Sok, veel grafiek (etsen, hout- en lino'snedes); later vooral schilderijen (acryl- en olieverf). Na een periode van non-figuratief werk, keerde Brokke in de jaren zeventig terug naar het figuratieve en werd hij vooral bekend als realistisch fijnschilder. “Het gaat mij om de dingen achter de dingen die ik schilder,” aldus de kunstenaar in 1997.

Zo vertegenwoordigt ook dit schilderij een gelukkige periode uit Brokkes leven. In bewaard gebleven brieven aan zijn ouders geeft hij een beeld van dit ongedwongen bestaan, samen met Wim Noordhoek op de zolder boven Bakkerij Hendriks op de Dorpsstraat in Middelaar. Ze namen deel aan het dorps-

leven van bakker Gerrit Hendriks, zijn vrouw Mina Straatman en hun driejarige zoontje Henkie. “In de vorige brief ben ik vergeten te vragen naar de rubber kaplaarsjes die Hilly te klein zijn geworden. Je zei immers dat Henkie ze mocht hebben wanneer hij ze nodig had. Nu het is inderdaad nodig, het is hier met de dooi een modderpoel en een paar kaplaarzen zijn voor een klein jochie niet overbodig.”

In een P.S. schrijft Brokke op 12 maart 1942 “Ik heb inmiddels twee doeken van paarden gereed. Een er van is 2 mtr hoog bij 80 cm breed, dit is ongeveer de voorstelling. Het is geheel monumentaal opgevat en ik heb er zelf veel lol in.”

Het grote doek heeft de oorlog vermoedelijk niet overleefd. Het andere werk behoorde tot Brokkes favorieten in zijn grote oeuvre, dat hij na ruim een halve eeuw een nieuw leven gaf.

Na de Duitse inval werd Brokke verplicht door de bezetter gevangeniswagens te ontwerpen en in 1941 zocht hij met zijn vriend Wim Noordhoek, die hij kende van de opleiding aan de Haagse Vrije Academie, een rustiger onderkomen. Ze belandden in Middelaar waar hij in het bevolkingsregister van Mook ingeschreven werd als kunstschilder.

Ze werkten halve dagen als decoratieschilder bij pottenbakkerij De Olde Kruyk in Milsbeek. Volgens hun werkgever Peter Linders, zouden ze aanvankelijk korte tijd in de molen van radioloog en kunstliefhebber Albert Daan (aan de Rijksweg in Plasmolen) hebben verbleven voor ze in Middelaar terechtkwamen. In het najaar van 1944 vluchtten ze de Maas over naar het bevrijde Haps (volgens Linders trokken ze medio 1943 naar St. Agatha en vanuit het klooster daar naar Haps) waar Brokke met Noordhoek onderdak vond bij hoofdonderwijzer Sars. Van daaruit trokken ze naar Cuijk waar ze zich konden vestigen op landgoed De Overhage. In het koetshuis van het verdwenen landhuis verbleef Brokke met Noordhoek en zijn latere vrouw Elisabeth Mulder. Zijn slechts vijf jaar oudere oom Henk Brokke - die sinds maart 1942 ook in Middelaar had verbleven - woonde met zijn vrouw in een torenachtig bijgebouwtje, De Koepel. Vele kunstenaars verbleven, werkten en discussieerden er.

Dat gebeurde ook in Middelaar. Gezamenlijk werd er getekend naar modellen uit de buurt, ze gaven lezingen en nodigden sprekers uit. “Woensdagavond houdt drs. Max Teipe uit Hilversum [schoonzoons van Dirk Ocker, MJR] een lezing bij ons op zolder over de “kunstwaarde in de literatuur” dat kan wel interessant worden, er komen dan waarschijnlijk ook veel mensen (...)

De laatste tijd zijn we op alle terrein druk bezig, we hebben de tuin gespit en verschillende groenten gezaaid, we zijn veel buiten en hebben al een paar zonnebaden op de heide genoten. We hebben dan ook al een paar bruine koppen. Op de pottenbakkerij is het ook werken, en ze zijn weer zeer tevreden de laatste tijd. De ovens en glazuren lukken dan ook goed.” (brief van 30 maart 1942)

Twee en een half jaar later kwamen Mook en Middelaar in de frontlinie te liggen. Diverse inwoners kwamen om; de bevolking werd geëvacueerd. De bebouwing van Middelaar was veranderd in puinhopen. Bakker Hendriks had bij het bombardement op Nijmegen zijn schoonvader verloren.

Enno Brokke en de andere kunstenaars die in de regio ondergedoken waren, overleefden allen de oorlog en keerden er af en toe terug.

Met dit schilderij, een monument dat herinnert aan de beginfase van de tweede wereldoorlog, is een stukje van de zwaar getroffen kunstenaarskolonie terug op de basis.

Dit artikel werd geschreven voor De Gelderlander in september 2011.

Na eigen onderzoek verscheen op 16 september onderstaand stuk.

ENNO BROKKE Schilderij dat de vernietiging van Stille getuige is

Kunstschilder Enno Brokke kende als onderduiker creatieve jaren in Middelaar. Een door oorlogsgeweld geteisterd werk uit die tijd keert nu terug.

door Leo Klaassen

Van het Middelaar van vóór 1944 is door het oorlogsgeweld vrijwel niets meer over. Toen de geëvacueerde dorpelingen in 1945 terugkeerden, stond zo'n beetje alleen de bakkerij van Gerrit Hendriks nog overeind. Dat wondertje levert kunstliefhebbers en historici nu een cadeau uit vervlogen tijden op: een door vuur aangetast schilderij van kunstenaar Enno Brokke (1919 - 2007) is binnenkort weer te zien vlak bij de plek waar het in de oorlog werd geschilderd. Het ligt nu in het depot van de stichting Jacques van Mourik, in het Mookse gemeentehuis.

Brokke en zijn kunstenaarsvriend Wim Noordhoek raakten in de oorlogsjaren in Middelaar verzeild. In Den Haag wilde de bezetter ze tot werken dwingen, maar in het Noord-Limburgse dorpje konden ze een redelijk ongedwongen leven leiden. Bij Hendriks op zolder schilderden ze alsof het een lieve lust was, en hielden ze lezingen. En bij pottenbakkerij De Olde Kruyk werkten ze in alle openheid als decoratieschilder.

Maar in 1944 ging het mis in het dorp. Op 17 september werd Middelaar weliswaar bevrijd, maar in de maanden daarna werd het als frontplaats vernietigd. Waarschijnlijk rond die tijd (maar mogelijk al in 1943) roeiden de twee kunstenaars de Maas over naar Haps. Hun kunst lieten ze achter. „Ik heb gehoord dat er, om ze te beschermen, zelfs schilderijen bij ons in de spouwmuuren zaten gemetseld”, zegt Anna Hendriks, de bakkersdochter die in datzelfde

oorlogsjaar werd geboren. Desondanks ging veel kunst verloren. Maar in elk geval één werk bleef bewaard: in 1995 presenteerde Brokke tijdens een bevrijdingstentoonstelling in Arnhem een kunstwerk waarin hij een schilderij uit zijn vroege periode had verwerkt. 'Schilderij als brandscherm gebruikt. Stille getuige van de Middelaarse creatieve jaren', had hij eromheen geschreven. De dochters van de kunstenaar schonken het werk onlangs aan de Stichting Jacques van Mourik, die kunst verzamelt van de kunstenaarskring rond Plasmolen. Voorzitter Margreet Janssen Reijnen is

Middelaar overleefde, wordt tentoongesteld in Mook

terug nabij het slagveld

Margreet Janssen Reijnen van de Stichting Jacques van Mourik met het 'Middelaarse' schilderij van Enno Brokke dat de oorlog overleefde. foto Flip Franssen

er verguld mee. „Dit werk was belangrijk voor hem”, zegt ze. „Hij heeft overal gewoond, zelfs in Finland, maar dit werk heeft hij altijd gehouden. In zijn Middelaarse tijd was hij gelukkig en creatief.” Janssen Reijnen toont een brief die Brokke in 1942 aan zijn ouders schreef, met daarin een schetsje van het werk. Een groter paarden-schilderij dat hij ook beschrijft, is waarschijnlijk verloren gegaan. Niemand weet wat Brokke bedoelt met het woord 'brandscherm'. Dochter Inka Brokke hoorde vader

welens vertellen dat de granaten hem in de oorlog om de oren vlogen, maar het is de vraag of hij de gevechten en branden in Middelaar heeft meegemaakt. Ze vindt het een mooie gedachte dat het schilderij nu weer in de buurt van Middelaar is. „Mijn vader heeft veel kunst nagelaten”, zegt ze. „En dit is niet echt een werk dat je leuk in de huiskamer hangt. We willen ook niet dat het ergens in een depot blijft liggen. We hebben afgesproken dat het permanent wordt tentoongesteld.”

Wanneer dat precies gebeurt, is nog niet duidelijk. Omdat niet alleen vuur, maar ook houtworm het oude raam heeft aangetast, moet het werk nog wel onderhanden genomen worden. Janssen Reijnen is niet van plan het 'Middelaarse' schilderij naar het dorpje zelf te laten terugkeren. „Het kunstwerk hoort helemaal thuis in onze collectie”, zegt ze. „Het verhaal van de kunstenaarskolonie vertellen we hier in Mook.”

Meer over Brokke staat in het lexicon op www.stichtingvanmourik.nl